

Nederlands tussen Duits en Engels

**Handelingen van de workshop
op 30 september en 1 oktober 2005
aan de Freie Universität Berlin**

Redactie

Matthias Hüning
Ulrike Vogl
Ton van der Wouden
Arie Verhagen

SNL-reeks nr. 15

De reeks van de Stichting Neerlandistiek te Leiden is een serie publicaties op het terrein van de Nederlandse taal- en letterkunde, onder redactie van B.P.M. Dongelmans en K.J.J. Korevaart.

Alle correspondentie betreffende de SNL-reeks, inclusief bestellingen en abonnementen, is te richten aan: B.P.M. Dongelmans, Opleiding Nederlandse taal en cultuur, Universiteit Leiden, Postbus 9515, 2300 RA Leiden.

Titelgegevens

Matthias Hüning [e.a.] (red.), *Nederlands tussen Duits en Engels. Handelingen van de workshop op 30 september en 1 oktober 2005 aan de Freie Universität Berlin*. Leiden: Stichting Neerlandistiek Leiden, 2006. (SNL-reeks 15.) Met ill. en lit. opg.

ISBN 10 90-78531-02-9

ISBN 13 978-90-78531-02-9

NUR 624; 631; 632

Trefwoorden

Nederland; Duitsland; Engeland; taalkunde

© 2006 Stichting Neerlandistiek Leiden / de auteurs

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b van de Auteurswet 1912, jº het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 van de Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inleiding

Nederlands, Duits, Engels: *tussen*-dimensies

Coenraad Bernardus van Haeringen (1892-1983), van 1945 tot 1962 hoogleraar Nederlandse taalkunde in Utrecht, was een van de bekendste en belangrijkste vertegenwoordigers van de Nederlandse taalkunde uit de vorige eeuw (Weijnen 2003):

Zijn vele artikelen, die als welhaast 'klassiek' gekarakteriseerd zijn en vaak het karakter van een overzicht hadden, munten uit door een veelheid van eigen observaties die hij aan het reeds gepubliceerde toevoegde, alles geschreven in voorbeeldig Nederlands.

Van Haeringens studie *Nederlands tussen Duits en Engels*, precies vijftig jaar geleden verschenen, behoort tot deze 'klassiekers' (net als veel van de stukken die in de verzamelbundel *Grammarie* zijn opgenomen, zie Van Haeringen 1962). In *Nederlands tussen Duits en Engels* geeft Van Haeringen een systematisch overzicht van de positie van het Nederlands temidden van de beide andere West-Germaanse talen. Zijn stelling dat het Nederlands in taalstructureel opzicht (en vooral op het gebied van de morfologie) tussen het Duits en het Engels staat, is in de afgelopen decennia geworden tot een taalkundige gemeenplaats die we in tal van boeken en artikelen terugvinden. Zo luidt, om een voorbeeld te noemen, de eerste zin van het commentaardeel van de vorig jaar verschenen *Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (MAND 2005:6): 'Het Nederlands staat qua morfologische vormenrijkdom ongeveer halfweg tussen het hedendaagse Engels en Duits, zijn directe burens onder de Germaanse talen.'

De Berlijnse workshop *Nederlands tussen Duits en Engels* was niet alleen bedoeld als huldebetoon aan een groot geleerde, maar ook om Van Haeringens visie op de verhouding tussen de drie West-Germaanse talen te bespreken in het licht van recent onderzoek.

Van Haeringen (1956:5) formuleert als eerste en belangrijkste doel van *Nederlands tussen Duits en Engels* het volgende:

Het is de bedoeling, de drie germaanse talen naast elkaar te houden met het oog op hun tegenwoordige structuur, ze met elkaar te vergelijken naar het materiaal waarvan ze zich bedienen en de grammatische middelen waarover ze beschikken.

Hij kiest hier voor een synchrone invalshoek, wat in die tijd nog geenszins vanzelfsprekend was. Hij verzet zich zelfs expliciet tegen de gelijkstelling van *vergelijking* met *historisch-taalvergelijkend onderzoek*. Het gaat hem in eerste instantie om de synchrone structuur van de drie talen. Dat hij daarbij de diachronie en de geschiedenis van de drie talen niet uit het oog

verliest, spreekt (in die tijd en voor Van Haeringen) vanzelf. Van Haeringen (1956:5) schrijft:

Het is mede de opzet, na te gaan in hoeverre de drie talen van hun gemeenschappelijke basis uit, parallel zijn gegaan in hun ontwikkeling dan wel divergerend zich van elkaar hebben gedifferentieerd.

Van Haeringen definieert vervolgens eerst nauwkeurig het object van zijn onderzoek en hij vraagt zich af wat we willen verstaan onder hét Nederlands, hét Duits of hét Engels; hij gaat met andere woorden in op de verhouding tussen dialect en standaardtaal en op de verhouding tussen gesproken en geschreven taal en hij onderzoekt hoe de drie talen ervoor staan met betrekking tot de ontwikkeling van een algemene standaardtaal. Hij constateert (Van Haeringen 1956:11): ‘dat het Nederlands, wat de harmonie tussen gesproken en geschreven taal betreft, een geenszins in alle opzichten voordelige middenpositie inneemt tussen het Engels [...] en het Duits [...]’. Daarmee bedoelt hij de mate waarin spreektaal en schrijftaal in overeenstemming zijn met elkaar. Voor veel Duitstaligen is, aldus Van Haeringen, het officiële Hoogduits en de daarmee corresponderende ‘Schriftsprache’ een min of meer kunstmatige taal, terwijl in Engeland ‘de afstand tussen wat men schrijft en wat men spreekt’ niet groot is (Van Haeringen 1956:7). Voor het Nederlands geldt volgens Van Haeringen (1956:9) dat ‘het Zuiden uit het oogpunt van de “standaardtaal” bezien, zo goed als tabula rasa is gebleven.’ Maar ook het Noorden kent bijvoorbeeld een heleboel echte ‘schrijftaalwoorden’ (als *werpen*, *beden*, *gaarne*, *veeds*, enzovoort), die in de gesproken taal in feite niet voorkomen (daar is het *gooien*, *vandaag*, *graag* en *al*). Dit is één aspect waardoor schrijftaal en spreektaal behoorlijk van elkaar verschillen. De hier geconstateerde ‘middenpositie’ komt vervolgens in het betoog steeds weer terug en men kan zich afvragen, wat Van Haeringen daarmee eigenlijk precies bedoelt.

Allereerst is er natuurlijk het feit van de geografische ligging van het Nederlandse taalgebied tussen het Duitse en het Engelse taalgebied. Dit is overigens een punt dat op het tweede gezicht veel minder triviaal is dan het op het eerste gezicht misschien lijkt. Veel van de overeenkomsten en de verschillen tussen de drie talen zijn immers verklaarbaar ook of vooral door taalcontact, zowel onderling als met andere talen (vergelijk in dit verband met name de bijdrage van Fred Weerman aan deze bundel). Maar Van Haeringen (1956:5) gaat het niet zozeer om geografie en taalcontact, maar vooral om ‘te zien in hoeverre het Nederlands ook naar taalkundige maatstaven een middenpositie inneemt, dan wel naar de ene of de andere kant overhelt’. De vraag is dan natuurlijk wat die ‘taalkundige maatstaven’ zijn die hij wil aanleggen. Wat wordt met elkaar vergeleken, met welk doel wordt er vergeleken? Of anders geformuleerd: wat willen we eigenlijk verstaan onder ‘tussen’ (Duits en Engels)?

Ik zal proberen om een en ander te illustreren aan de hand van een paar voorbeelden, vooral uit de morfologie. Het is trouwens opvallend dat het grootste deel van Van Haeringens

boekje morfologische onderwerpen behandelt. De syntaxis komt er (naar huidige maatstaven) een beetje bekaaid vanaf. Voor Van Haeringen (1956:74) is de morfologie nog dat ‘wat het algemene spraakgebruik bij uitstek verstaat onder de “grammatica”’. Tegenwoordig zouden we wellicht eerder geneigd zijn om hierbij te denken aan de syntaxis.

Met betrekking tot **het genus** van het substantief constateert Van Haeringen (1956:28-29):

Volkomen levend is de formele aanduiding van de oude drie genera in het Duits [...] Aan het andere uiteinde ligt het Engels, dat geen genus meer kent. [...] Het Nederlands staat tussen beide.

Het Nederlands heeft alleen nog wat Van Haeringen noemt het ‘genus commune’ en het neutrum. De verschillen worden duidelijk bij het bepaald lidwoord: het Engels heeft alleen *the*, het Duits heeft drie lidwoorden, het Nederlands heeft er twee (*de* en *het*):

	Engels	Nederlands	Duits
masc.	<i>the day</i>	<i>de dag</i>	<i>der Tag</i>
fem.	<i>the sun</i>	<i>de zon</i>	<i>die Sonne</i>
neut.	<i>the water</i>	<i>het water</i>	<i>das Wasser</i>
	1 genus	2 genera	3 genera

In de pronominale aanduidingen vinden we het driegenersysteem natuurlijk in het Nederlands (en gedeeltelijk zelfs in het Engels) nog wel terug (vergelijk daarvoor de bijdragen van Audring en De Vogelaer), maar als we even alleen afgaan op de markering van het genus door de lidwoorden, dan lijkt Van Haeringens middenpositie voor het Nederlands onmiddellijk inzichtelijk.

Iets vergelijkbaars geldt voor het getal, **de numerus**. Van Haeringen (1956:33) schrijft daarover: ‘In de wijze waarop het getal wordt uitgedrukt, lijkt op het eerste gezicht de middenpositie van het Nederlands heel duidelijk.’ Het Duits is in zijn ‘veelvormigheid bijna verwarrend’ en het gebruikt voor de aanduiding van het getal niet alleen affixen, maar onder andere ook de umlaut (*der Mann – die Männer*), volgens Van Haeringen een ‘overbodige en oneconomische antiquiteit’. Aan de andere kant staat het Engels met gebruik van zijn ‘bijna uniforme -s’. Daartussen het Nederlands, waar de gewone meervoudsuitgangen de *-s* en de *-en* zijn. Qua vormenrijkdom staat het Nederlands dus ook hier in het midden tussen het Duits en het Engels, maar de meervoudsvorming is in het Nederlands volgens Van Haeringen (1956:35) onsystematisch en labiel: ‘Behoorlijk hanteerbare regels voor de *-s* dan wel *-en* zijn niet te geven: we komen niet verder dan het vaststellen van zekere tendenties.’ (Vergelijk in dit verband de bijdrage van Kürschner aan deze bundel.)

Een derde voorbeeld: de flexie van **het adjectief**. Van Haeringen constateert dat de morfologie van het adjectief in het Engels radicaal gereduceerd is. Het Engels kent maar één vorm (*a nice boy, the nice woman, the nice houses*), terwijl het Duits gekenmerkt is door een grotere vormenrijkdom: *ein netter Junge, die nette Frau, die netten Häuser*, et cetera. Het zal onmiddellijk duidelijk zijn dat er in de lijn van de tot nu toe gevolgde argumentatie weer een middenpositie is weggelegd voor het Nederlands, dat twee vormen van het adjectief kent: de onverbogen vorm voor de indefiniet gebruikte neutra (*een leuk huis*) en de verbogen vorm met de flexieuitgang *-e* (*een leuke jongen, de leuke vrouw, de leuke huizen*).

De drie voorbeelden maken duidelijk dat de ‘middenpositie’ van het Nederlands door Van Haeringen wordt gekoppeld aan het aantal vormen waarover een taal kan beschikken voor een bepaalde functie. Het is de vraag of dit de enige ‘taalkundige maatstaf’ is die door Van Haeringen wordt aangelegd. En verder kan men zich afvragen of dit een zinvolle maatstaf is. Als men dit criterium nog een keer toepast op het genus, dan is er bijvoorbeeld ook een middenpositie te constateren voor een taal als het Italiaans, wanneer men het vergelijkt met het Engels en het Duits:

	Engels	Italiaans	Duits
masc.	<i>the boy</i>	<i>il ragazzo</i>	<i>der Junge</i>
fem.	<i>the woman</i>	<i>la donna</i>	<i>die Frau</i>
neut.	<i>the book</i>	<i>il libro</i>	<i>das Buch</i>
	1 genus	2 genera	3 genera

Eén genus, twee genera, drie genera: Italiaans tussen Engels en Duits dus. Het is echter zeer de vraag wat de waarde is van een dergelijke, alleen op het aantal vormen gebaseerde, constatering.

Uiteraard is het interessant om typologisch te inventariseren en te kijken hoe het genussysteem eruit ziet in de talen van de wereld. Maar voor nauw verwante talen als de Germaanse is de puur synchrone vaststelling dat er verschillende systemen zijn, weinig verhelderend. Het wordt pas interessant wanneer we óf het (synchrone) functioneren van de verschillende systemen met elkaar vergelijken óf de verschillende systemen benaderen vanuit een historisch perspectief. Van Haeringen kiest voor de tweede optie. Hij neemt weliswaar eerst een synchroon standpunt in om de talige middelen waarover de drie talen (synchroon) beschikken te vergelijken, maar uiteindelijk is hij toch filoloog en dus vooral geïnteresseerd in de historische dimensie en in de verklaring van de synchrone toestand vanuit de diachrone ontwikkeling van de drie talen.

Van Haeringens term ‘middenpositie’ moet dus geïnterpreteerd worden tegen de achtergrond van de historische dimensie van de drie talen. Hij gaat daarbij uit van een gerichte

ontwikkeling, dat wil zeggen een ontwikkeling die alle drie talen doorlopen, en waarvan ze verschillende stadia representeren. Van Haeringen (1956:22) schrijft:

Er is in de geschiedenis van de drie germaanse talen een grote lijn waar te nemen, waarlangs elk van de drie zich heeft verwijderd van het gemeenschappelijk punt van uitgang. De afstand die het heden van het oudgermaanse verleden scheidt, is niet bij alle drie gelijk.

Grofweg betekent dat dat het Duits in veel opzichten het dichtst bij de gemeenschappelijke oorsprong staat, het Engels het verst ervan verwijderd is en het Nederlands ertussenin staat.

Van Haeringen brengt deze 'lijn' in verband met het klemtoonpatroon: de Germaanse talen zijn, zo zegt hij (Van Haeringen 1956:22), 'erfelijk belast met een eigenaardigheid die voor hun latere ontwikkeling diepgaande gevolgen heeft gehad: de klemtoon op de eerste syllabe van het woord.' Terwijl oudere fasen een wisselende klemtoon hadden, komt die in het Germaans op de eerste lettergreep te liggen. Eén consequentie van deze ontwikkeling is de reductie van de eindlettergrepen, die Van Haeringen uitvoerig bespreekt. Volle klinkers (denk aan *hebban olla vogala*) worden in het Middelnederlands tot sjwa (*hebben alle vogels*) en die kan uiteindelijk helemaal verdwijnen.

Dit heeft onder andere ertoe geleid dat het Engels geen infinitiefuitgang meer heeft (*to sleep*, Oudengels *slapan*), terwijl de uitgang *-en* in het Nederlands en in het Duits nog steeds aanwezig is (*slapen, schlafen*). In andere gevallen staat het Nederlands met betrekking tot deze ontwikkeling meer aan de kant van het Engels: in beide talen is de slot-sjwa verdwenen bij tal van substantieven (Mndl. *sonne* > *zon*, vergelijk Engels *the sun*) of ook in persoonsvormen van het werkwoord (Mndl. *ic singe* > *ik zing*, vergelijk Engels *I sing*). In het Duits is de sjwa in deze gevallen behouden gebleven: *die Sonne, ich singe*. Met betrekking tot de reductie van de sjwa-uitgangen is de ontwikkeling in het Engels dus het verst gevorderd, terwijl het Duits in dit opzicht het meest conservatief is. Het Nederlands neemt met betrekking tot deze ontwikkeling (in diachroon opzicht dus) een middenpositie in. Het hele deflexieproces, waarin deze reductie een belangrijke factor is, is niet in alle drie talen even ver gevorderd, wat tot op zekere hoogte de verschillen met betrekking tot de (synchrone) morfologische vormenrijkdom verklaart.

Van Haeringen is natuurlijk niet de eerste die deze ontwikkelingslijn ziet. Voor hem hebben anderen deze lijn onderzocht en we zien met betrekking tot deze veranderingen in de taalkunde verschillende opvattingen en attitudes. Vaak worden in dit verband de namen Jacob Grimm en Otto Jespersen genoemd als vertegenwoordigers van twee tegenovergestelde posities. Zo besteedt bijvoorbeeld Van der Horst (2005) uitgebreid aandacht aan het verschil van mening tussen Grimm en Jespersen.

Jacob Grimm was van mening dat de ontwikkelingen in de Germaanse talen, en in het bijzonder het deflexieproces, moeten worden gekarakteriseerd als neergang en verval. Voor hem waren de oude flexiesystemen van het Gotisch en ook nog van het Oudhoogduits superieur aan alles wat daarna komt. Jespersen daarentegen was van mening dat het verlies van flexie leidt tot een beter taalsysteem, beter want effectiever, makkelijker en praktischer. In zijn ogen zijn de Germaanse talen er alsmaar op vooruitgegaan. Taalverandering is over het algemeen taalverbetering, talen worden steeds efficiënter, en de overgang van een meer synthetische taalstructuur naar een meer analytische taalstructuur is voor Jespersen vooruitgang.

Wij zijn tegenwoordig geneigd om de vraag (is taalverandering voor- of achteruitgang?) helemaal niet meer te stellen. We kiezen voor de neutrale positie van de taalwetenschap, of, zoals Van der Horst (2005:84) suggereert, we verschuilen ons achter zo'n neutrale positie:

Het meningsverschil tussen Grimm (achteruitgang) en Jespersen (vooruitgang) is niet opgelost, maar onopgelost in de kast geborgen. En daar ligt het nu al honderd jaar. De gangbare reactie van vandaag, dat alle talen gelijkwaardig zijn, is zo evident niet waar, dat men zich er alleen maar over verbazen kan dat ook taalkundigen zich van die doodoener bedienen. Men wil er liever niet over praten.

Voor Van Haeringen echter is dit wel degelijk een onderwerp en hij staat meer aan de kant van Jespersen (die hij ook een paar keer noemt in zijn boekje). Ook voor hem geldt het criterium van *efficiency* en hij heeft het er herhaaldelijk over dat een bepaalde taalstructuur 'logisch' of 'praktisch' is. En vaak zien we dat het Engels volgens Van Haeringen (1956:57) in dit opzicht vooroploopt:

In het voorafgaande hebben we al heel wat gevallen gezien waar het Duitse conservatisme exponenten heeft bewaard van grammatische onderscheidingen die het Engels het meest en het Nederlands in mindere mate met voordeel heeft weggenivelleerd.

Dit soort waarderingsvragen vindt men door het hele boek. Van Haeringen heeft een uitgesproken mening over wat een goede taal is en wat een minder goede. De criteria daarvoor zijn eenvoud, systematiciteit en *efficiency*. Herhaaldelijk vinden we dan ook uitspraken als de volgende:

- over suppletie (het verschijnsel dus, dat in een paradigma verschillende stamvormen worden gebruikt, denk aan *goed-beter* of aan de vormen van het werkwoord *zijn*): 'in zijn onregelmatigheid een "ouderwets" verschijnsel, dat niet beantwoordt aan de eis van systematiek en eenvoud' (Van Haeringen 1956:42)
- over onregelmatige werkwoorden: 'hoogst onpraktische en inefficiënte ouderwetsheden, die zich gehandhaafd hebben tegen alle tendentie tot logische en systematische

nivellering in, en niettegenstaande het grote numerieke overwicht van de regelmatige werkwoorden, een overwicht dat met de dag zwaarder wordt' (Van Haeringen 1956: 54)

- over de conjunctief: een 'historische antiquiteit' (Van Haeringen 1956:57)
- over inversie: niet meer 'dan een zinloze variatie' (Van Haeringen 1956:64)
- over relatieve zinnen zonder verbindingswoord (vergelijk *the watch I bought*): een 'hoogst praktische en typerende syntactische trek' van het Engels (Van Haeringen 1956:68).

Van Haeringen doet in dit verband ook een paar keer expliciet een beroep op Jespersen, bijvoorbeeld wanneer hij de zogenoemde 'tangconstructie' behandelt (Van Haeringen 1956:66):

Dit inklampstelsel onderscheidt het Nederlands en het Duits wel heel principieel van het Engels. En wie, als Jespersen, waarden wil, moet hier wel aan het Engels de voorkeur geven.

Van Haeringen is natuurlijk taalkundige en filoloog genoeg om ook allerlei tegenbewegingen op te merken en tegenstrijdigheden, factoren die de vooruitgang belemmeren of die in strijd zijn met de algemene tendens. Zo verbaast hij zich over de zonet al genoemde 'taai levenskracht van het sterke werkwoord' (vergelijk ook de bijdrage van Salverda in deze bundel) en – om nog een ander voorbeeld te noemen – over de ontwikkelingen van het bijwoord. Doordat het Engels zijn adjectiefflexie helemaal verliest, zou men kunnen verwachten dat de grens tussen adjectief en adverbium vervaagt (een trend die overigens door Van der Horst wel eens is verondersteld voor het Nederlands) of zelfs helemaal komt te vervallen. Maar het tegendeel is waar: in het Engels wordt deze woordsoortgrens in de loop van de geschiedenis weer strikter doordat de bijwoorden er een vormelijk onderscheidingskenmerk bij krijgen: het suffix *-ly* (vergelijk *efficient* vs. *efficiently*). Volgens Van Haeringen (1956: 39) een 'merkwaardige verscherping van woordsoortgrenzen' en een 'waarschuwing te meer tegen het te gemakkelijk trekken van grote, althans van rechte lijnen door de taalgeschiedenis.'

Maar over het algemeen, zo denkt Van Haeringen, gaat de ontwikkeling in de goede richting. We hebben te maken met een 'drift' (om nu eens de bekende term van Edward Sapir te gebruiken), een ontwikkeling langs een bepaalde lijn, in een bepaalde richting (Sapir 1921:155): 'The drift of a language is constituted by the unconscious selection on the part of its speakers of those individual variations that are cumulative in some special direction.'

De vraag is nu wat deze richting is. Kan men op basis van de geconstateerde ontwikkelingen iets voorspellen, kan men bijvoorbeeld zeggen dat het Nederlands in de toekomst steeds meer gaat opschuiven in de richting van een structuur die het Engels nu heeft? Kan men op basis van de geobserveerde verschijnselen voorspellen dat het Duits zijn naamval-

len gaat verliezen? En wat zou de achterliggende ratio van dergelijke voorspellingen zijn? Er zijn op z'n minst twee mogelijkheden: een teleologische verklaring of een functionele. Teleologisch wil zeggen dat we een bepaald doel definiëren, een soort optimale taalstructuur. Dat is de argumentatie die men onder meer bij Van Haeringen vindt: het Engels is in veel opzichten dichter bij het ideaal van een regelmatige en efficiënte (en daarom goede) structuur. En dit ideaal is het streefdoel, de drie talen zijn op weg naar zo'n structuur. Vandaar dat Van Haeringen zich aansluit bij Jespersen: we hebben te maken met 'progress in language'.

De tweede mogelijke verklaring is een functionele. Deze gaat ervan uit dat taalgebruikers zich niets aantrekken van abstracte begrippen als taalstructuur. Ze willen met taal dingen doen, ze willen communiceren en dat op een efficiënte manier. En de consequentie van deze wens is, dat ze kiezen voor bepaalde talige opties die op den duur leiden tot taalverandering. In deze visie is er geen vooraf vastgestelde ideale toestand, er is niet zoiets als een ideale structuur. Er zijn alleen talige mogelijkheden, alternatieven die in communicatief opzicht niet altijd gelijkwaardig zijn. Taalgebruikers kiezen onder bepaalde omstandigheden voor een van deze varianten. En dit heeft uiteindelijk als consequentie dat ook de taalstructuur verandert. Het gaat, met Sapir, om variatie en om gelijkaardige keuzes die cumulatief uitwerkingen hebben in een bepaalde richting (vergelijk in dit verband ook de taalveranderingstheorie van Keller 1990). Deze visie houdt dus geen waardering in met betrekking tot de taalstructuur. Het resultaat van een verandering is niet tegelijk het doel ervan, maar alleen een consequentie waar men, zoals in het geval van deflexie, negatief (Grimm) of positief (Jespersen) over kan denken.

Nu is er de afgelopen vijftig jaar, sinds het verschijnen van Van Haerings boek, niet alleen vooruitgang in taal geweest, maar ook vooruitgang in de taalwetenschap. En het lijkt zinvol om de oude vragen van Grimm en Jespersen, van Sapir en van Van Haeringen opnieuw te stellen in het licht van nieuwe empirische onderzoeksresultaten en van nieuwe theoretische benaderingen.

In tal van detailstudies zijn de afgelopen decennia aspecten onderzocht die betrekking hebben op de overeenkomsten en verschillen in de structuur en in de ontwikkeling van de West-Germaanse talen. Daardoor is onze kennis verruimd, we zijn een stuk verder dan vijftig jaar geleden. Desondanks is er nog veel ruimte voor detailonderzoek (zowel synchroon alsook diachroon). Daarnaast is er op het moment veel onderzoek in het kader van de functionele taalkunde en in dat van de psycholinguïstiek, onderzoek dat misschien een heel nieuw licht kan werpen op de vraag naar 'progress in language', door te kijken in hoeverre zo'n kwalificatie kan worden gemotiveerd vanuit het taalverwervings-, het taalgebruiks- en het taalverwerkingsperspectief.

Taalvergelijkend onderzoek is in dit verband van groot belang. Het levert inzichten op over de structuur van de onderzochte talen, we krijgen een beter inzicht in de manier waarop talen eenzelfde of een vergelijkbare functie realiseren. En als we kijken naar de diachronie, als

we divergerende en convergerende ontwikkelingen in verwante talen nauwkeurig onderzoeken, dan krijgen we wellicht ook een beter inzicht in de factoren die leiden tot taalverandering.

De Berlijnse workshop, waarvan deze bundel het resultaat is, was bedoeld om taalkundigen bij elkaar te brengen die zich in hun onderzoek bezighouden met het soort vragen die door Van Haeringen worden behandeld. Het was de organisatoren erom te doen de verschillende dimensies van *tussen* in *Nederlands tussen Duits en Engels* centraal te stellen: de ruimtelijke dimensie en de daarmee verband houdende vraag naar taalcontact en wederzijdse beïnvloeding, de taalstructurele dimensie en de daarmee corresponderende vraag naar het synchrone functioneren van de drie talen, en de historische, diachrone dimensie die gericht is op het onderzoek naar convergentie en divergentie in de ontwikkeling van de nauw verwante talen.

Deze dimensies van *tussen* hangen uiteraard met elkaar samen en bieden daardoor tal van mogelijkheden voor fascinerend onderzoek. De hier gebundelde bijdragen laten zien dat de auteurs telkens hun individuele invulling aan dat onderzoek geven. Uitgaande van het Nederlands dat in alle bijdragen centraal staat, nemen de auteurs telkens een bepaald taalverschijnsel onder de loep en vergelijken dat met overeenkomstige verschijnselen in het Engels en/of het Duits. Sommige bijdragen verruimen het kader door er nog een andere Germaanse taal bij te betrekken (vergelijk bijvoorbeeld Leuschner of Abraham), anderen zoeken de vergelijking tussen verschillende variëteiten van het Nederlands (zoals De Vogelaer). Sommigen richten zich vooral op de synchrone vergelijking (vergelijk Abraham, Audring, De Vogelaer, Harmes, Kürschner, Leuschner, Neijt, Van der Wouden), anderen gaan op zoek naar de oorzaken van de geconstateerde overeenkomsten en verschillen in de historische dimensie van de onderzochte talen (zoals Draye & Van der Horst, Landsbergen, Salverda, Schlücker, Van de Velde of Weerman).

We hopen dat deze bundel weer eens duidelijk maakt dat het taalkundige onderzoek naar het Nederlands gebaat is bij een (al dan niet historisch-)vergelijkende aanpak. De ‘methode Van Haeringen’ is geenszins achterhaald, maar integendeel zeer actueel en ze biedt mooie perspectieven voor verder onderzoek.

Berlijn, september 2006

Matthias Hüning

Bibliografie

Haeringen, C. B. van (1956). *Nederlands tussen Duits en Engels*. Den Haag: Servire. URL:

http://www.dbnl.org/tekst/haer001nede01_01/

Haeringen, C. B. van (1962). *Gramarie. Keur uit het werk van zijn hoogleraarstijd*. Assen: Van Gorcum. (Neerlandica traiectina 11).

- Horst, J. van der (2005). 'Nederlands: voor- en achteruit'. In: Berteloot, A., J. Konst & N. Zwijnenburg (red.). *Handelingen van de bijeenkomst van universitaire docenten Nederlands in het Duitse taalgebied (Berlijn, 18-20 maart 2004)*. Münster: Agenda, 82-94.
- Keller, R. (1990). *Sprachwandel. Von der unsichtbaren Hand in der Sprache*. Tübingen: Francke. (Uni-Taschenbücher 1567).
- MAND (2005): Schutter, G. de [e.a.]. *Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten*. Dl. 1. *Meervoudsvorming bij zelfstandig naamwoorden, vorming van verkleinwoorden, geslacht bij zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord en bezittelijk voornaamwoord*. Amsterdam [etc.]: Meertens Instituut [etc.].
- Sapir, E. (1921). *Language. An introduction to the study of speech*. New York: Harcourt, Brace.
- Weijnen, A.A. (2003). 'Haeringen, Coenraad Bernardus van (1892-1983)'. In: *Biografisch woordenboek van Nederland*. URL: <http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn3/haeringen>